A győri egyházmegye papságának helyzete az Ausztriához csatolt területen 1918 és 1922 között

Benkéné Jenőffy Zsuzsanna

„Miért kell egy káplánnak magát politikába áztatni?" – tette fel a felháborodott kérdést 1921 februárjában Kaufmann István sopronkeresztúri plébános. „Okosabb volna, ha addig, míg ilyen ügyben csavarog, tanulna, hogy több hitre, lelkiismeretességre, papi szellemre, ismeretre tenne szert papi működéséhez; az iskolában és a szószéken való munkájához."[1] Kauffmann plébános káplánja, a huszonnyolc éves Stehlik László a nyugat-magyarországi kérdés idején élénk politikai tevékenységet folytatott, közben lelkipásztori kötelezettségeit elhanyagolta. Az 1919. szeptember 10-i saint-germaini és az 1920. június 4-i trianoni békeszerződések a győri egyházmegye papságára komoly befolyással bírtak, ugyanis a püspökség 99 plébániáját csatolták Ausztriához, a zavaros politikai helyzet közel száz lelkipásztor működését határozta meg. E tanulmány arra keresi a választ, hogyan változott 1918 és 1922 között – a Burgenlandi Apostoli Adminisztratúra megalapításáig – a győri egyházmegye nyugat-magyarországi papságának helyzete. Választ a Győri Egyházmegyei Levéltár forrásai adnak, mivel a nyugat-magyarországi kérdés egyházkormányzati következményeiről összefoglaló mű még nem született Magyarországon. Ausztriában már a hatvanas-hetvenes években, az önálló kismartoni püspökség alapításának idején megindult a téma feldolgozása, így bőséges német nyelvű szakirodalom áll a kutató rendelkezésére.

1. Egyházmegye egy soknemzetiségű határvidéken

1.1. Terület és lakosság

A történelmi Nyugat-Magyarország területén két püspökség osztozott, a győri és a szombathelyi. Ezen a mintegy 4350 km² nagyságú területén élt a Pozsony, Moson, Sopron, Vas vármegyei németség zöme – a Magyarországon élő többi német népcsoporttal ellentétben zárt tömbben.[2] Ez a lakosság még az Árpád-kori telepítések során honosodott meg,[3] és két jellemző népcsoportra tagolódott, a frank eredetű hiencekre, és a bajor-osztrák eredetű heidebauerekre. A hiencek Sopron és Vas vármegye nyugati részeit népesítették be, a heidebauerek a Mosoni-síkságon éltek, amit németül Heidebodennek neveztek. Számuk 54 ezer fő körül mozgott, mellyel szemben csak Moson megye északi és déli részében élt

---

1 Győri Egyházmegyei Levéltár. (továbbiakban: GYEL) Egyházkormányzati iratsorozat. 1921. február 10.; 1153/1921. sz.

2 NITSCH MÁTYÁS: A dunántúli németség. Bp., 1918. (továbbiakban: NITSCH, 1918.) 4. p.

3 MANHERZ KÁROLY: A magyarországi németek. Bp., 1998. 4. p.

nyolcezer főnyi horvát, és 25 ezer főnyi magyar kisebbség.[4] Az itteni németség elmagyarosodását Ausztria közelsége akadályozta, ennek ellenére sem volt jelentősebb nemzetiségi mozgalom a területen.[5] A németajkú lakosság kisebbségi státusza ellenére a nyelvi azonosság miatt az Osztrák-Magyar Monarchia államalkotó nemzetéhez tartozott, nyelvhasználatban nem szenvedett hátrányt, és a 18-19. század magyarországi politikai, tudományos, kulturális életnek, az arisztokráciának és a nagypolgárságnak számos képviselője került ki a németajkúak, vagy német származásúak köréből.[6] A németség tehát társadalmi elismerése miatt nem igényelte a nemzetiségi jogok kiterjesztését.[7] Salacz Gábor is megerősíti, hogy a katolikus németség soraiban (nem számítva egy-két pángermán szellemű és sikertelen kísérletezést) a korszakban nemzetiségi mozgalomról nem beszélhetünk, mivel a német anyanyelvű papság magyar érzelmű és államhű volt a dualizmus egész idején.[8] Komolyabb fellángolásról még a Magyarországon élő nemzetiségek felháborodását kiváltó, 1907-es közoktatási törvény után sem beszélhetünk. A „Lex Apponyi" értelmében, mely a nemzetiségi területek alapfokú iskoláiban is a magyar tanítási nyelvet tette kötelezővé, a nyugat-magyarországi németség önként tette iskoláit magyar tannyelvűvé.[9] „Ősi nyelvéhez és szokásaihoz való ragaszkodása mellett azonban e nép a magyar anyaországnak derék és hű fia, a magyar nyelv elsajátítására különös figyelmet fordít"[10] – írta Nitsch Mátyás történész. A nyugat-magyarországi németséget tehát nem érintette erőszakos magyarítás, így a különböző ausztriai német nemzeti egyesületek sem igazán tudták hatásukat kifejteni. Akadt egy-két komolyabb próbálkozás nemzetiségi mozgalom létrehozására, de ezeket már csírájukban elfojtották, például Wolf Károly nezsideri gyógyszerész kísérletét, melyről a későbbiekben is lesz szó, vagy Brandsch Rudolf erdélyi szász képviselő agitációját.[11] Ami komolyabb elégedetlenséget szült a nyugatmagyarországi németség soraiban, az a magyar határrendőrség felállítása volt, ugyanis ezen állami intézménynek semmi helyi gyökere nem volt, emberei idegennek számítottak, németül nem beszéltek, és hivatali működésük közben állandó súrlódásba kerültek a helyi lakossággal. Az elégedetlenségből államellenes törekvések vagy elszakadási vágy nem keletkezett ugyan, de alapul szolgált arra, hogy az első világháború

---

4 Vö. NITSCH, 1918. 6. p.; BELUSZKY PÁL: Az ország lakói – Magyarország demográfiai képe a századfordulón. In: Magyarország történeti földrajza. Bp., 2005. (továbbiakban: BELUSZKY, 2005.) 289. p.

5 GAGYI JENŐ: A nyugatmagyarországi kérdés. Bp., 1921. (továbbiakban: GAGYI, 1921.) 3. p.

6 BELUSZKY, 2005. 289. p.

7 BELUSZKY, 2005. 291. p.

8 SALACZ GÁBOR: Egyház és állam a dualizmus korában Magyarországon. München, 1974. 135. p.

9 GAGYI, 1921. 2. p.

10 NITSCH, 1918. 23. p.

11 GAGYI, 1921. 4. p.

elvesztése után, mikor a magyar államesze összetartó ereje meggyengült, előtörjenek a legmélyebb indulatok,[12] és Nyugat-Magyarországon is fellángoljanak a nemzetiségi ellentétek, melyektől ez a vidék 1918-ig mentes volt.

1.2. Hitélet

Nyugat-Magyarországon évszázadok óta a lakosság anyanyelvén történő igehirdetés, éneklés és tanítás volt az alapja nemcsak a vallásos, hanem a kulturális életnek is. Számos papi és szerzetesi hivatás indult a térségből,[13] ám a békekötések idején keletkezett levéltári forrásokból az derül ki, hogy Nyugat-Magyarország módos német lakosságának hitéletéről nem voltak éppen pozitív véleménnyel a kortársak. A soproni katonai parancsnokságról „műveletlen és tisztára csak anyagi előnyeit hajhászó nyugatmagyarországi gazdapolgárokról" ment panasz a püspökségre,[14] de ausztriai egyházi körökben sem nyilatkoztak elismerően. Maga Friedrich Gustav Piffl bécsi érsek sem lelkesedett Nyugat-Magyarország Ausztriához csatolásáért, hogy miért, azt 1919 novemberében fejtette ki Klebelsberg Kunónak. Piffl szerint a plébániákat a győri és a szombathelyi püspökségek anyagiakkal jól ellátták, s emiatt az új, ausztriai ordináriusokkal szemben is magas igényekkel fognak fellépni.[15] Az 1920. februári, Jehlicska Ferenc és Kmoskó Mihály budapesti teológiai tanárok nevével fémjelzett politikai misszió jelentéséből pedig az derült ki, hogy nemcsak Piffl, hanem az osztrák keresztényszocialista párt sem erőltette Nyugat-Magyarország elfoglalását, miszerint „ez a terület úgyis külön pápai delegátus [alá] kerülne, és különben sem óhajtja az ott lakó, hitében lanyha népet Ausztriához kapcsolni."[16] Nitsch Mátyás ennél árnyaltabban jegyezte meg, hogy az egyházi buzgóság, ha már nem is emelkedik azon magasságig, melyen azelőtt állott, de még mindig elég nagy.[17] A Sopron környéki hiencek buzgóbb vallási életet éltek, mint a heidebauerek, Nitsch ennek okát utóbbiak gazdagságában látta: „a jómód növekedésével azonban a közerkölcsiség sülylyed. A tóvidéki németek [ti. a heidebauerek] könnyelműségre inkább hajlók, a bor pusztító hatásának inkább esnek áldozatul, mint a hegyvidékiek [ti. a hiencek]."[18] A németséggel ellentétben a nyugatmagyarországi horvátokat rendkívül mély vallásosság jellemezte. Még a 20. században is a katolikus pap volt egy-egy horvát falu tényleges ve-

---

12 GAGYI, 1921. 4. p.

13 GALAMBOS IRÉNEUSZ: Az egyházak szerepe Burgenland létrejöttében. In: Egyházak a változó világban. Szerk.: Bárdos István – Beke Margit. Tatabánya, 1992. (továbbiakban: GALAMBOS, 1992.) 540. p.

14 GYEL, 260/1921. sz.

15 Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár (továbbiakban: SZEL) Acta Cancellariae. 4654/1919. sz.

16 Esztergomi Prímási Levéltár (továbbiakban: EPL) Cat. 39. 116/1920. sz.

17 NITSCH, 1918. 24. p.

18 NITSCH, 1918. 25. p.

zetője. A papság, illetve a vallás gyakorlásával kapcsolatban használt egyházi irodalom volt a nyugat-magyarországi horvátok összetartója.[19]

2. Saint-Germain és Trianon

2.1. „A mai világban a hazaszeretet is a gyomron keresztül megy."

1918 őszére világosan látszott, hogy az első világháború a központi hatalmak vereségével fog végződni. A bizonytalan politikai események során a Nyugat-Magyarországon élő német népesség körében is felerősödtek az elszakadási törekvések. E törekvések első komolyabb előjele már 1906-ban, a bécsi *Altdeutsches Tagblatt* kiadásában megjelent *Westungarn zu Deutschösterreich* című röpirat volt, mely Nyugat-Magyarország Ausztriához csatolását követelte, arra hivatkozva, hogy Magyarország nem magyar ajkú népei a magyarok erőszakos uralma alóli felszabadítást várják.[20] Nyugat-Magyarország Ausztriához csatolása 1908-ban, Bosznia annexiójának idején is előtérbe került, mivel a magyar sajtó Bosznia-Hercegovina Magyarországhoz csatolását követelte, amire reagálva egyes osztrák körök felvetették, hogy Magyarország cserébe engedje át Ausztriának Moson, Sopron, Vas és Pozsony vármegyéket. A négy magyar vármegye – „Vierburgenland"[21] – Ausztriához való csatolása Ferenc Ferdinánd trónörökös ún. Gross-Österreich tervébe is bekerült.[22] A nagynémet és nagyosztrák törekvések mellett szláv érdekek is szóltak: az első világháború idején született meg a cseh-szerb korridor-terve, miszerint Magyarország németek, magyarok és kis létszámban horvátok lakta nyugati részét a délszláv államnak és Csehszlovákiának, vagy csak utóbbinak kellene adni.[23]

Már 1918 elejétől jól érzékelhető volt az ún. „nagynémet" körökből indított osztrák hangulatkeltés és bujtogatás a magyarországi németek soraiban. Ez különösen ősszel, a Monarchia felbomlásának idején vált veszélyessé, amikor a Karl Renner vezette osztrák Államtanács öt nappal a megalakulása után, 1918. november 17-én hivatalosan bejelentette igényét a Károlyi-kormány által november 13-án aláírt belgrádi katonai egyezménnyel, a Monarchiától leválasztott, és ily módon már ekkor önállósított Magyarország nyugati területeire.[24] Az osztrák alkotmányozó nemzetgyűlés 1918. november 12. és 14. között, valamint novem-

---

[19] KŐVÁGÓ LÁSZLÓ: A magyarországi délszlávok 1918-1919-ben. Bp., 1964. (továbbiakban: KŐVÁGÓ, 1964.) 38. p.

[20] A röpirat magyar szövegét saját kommentárral közölte: SOPRONYI-THURNER MIHÁLY: A magyar igazság kálváriája. In: Sopron és Sopronvármegye ismertetője. Sopron, 1934. 38-39. p.

[21] A közkeletű fordítással ellentétben Burgenland neve nem Várvidéket, hanem vármegyét jelent. Nyugat-Magyarországot ezért nevezték az 1910-es évek második felében Vierburgenland – négy vármegye – néven.

[22] BOTLIK JÓZSEF: Nyugat-Magyarország sorsa. Vasszilvágy, 2008. (továbbiakban: BOTLIK, 2008.) 10-11. p.

[23] SOÓS KATALIN: Burgenland az európai politikában. Bp., 1971. (továbbiakban: SOÓS, 1971.) 11. p.

[24] BOTLIK, 2008. 18. p.

ber 22-én tartott ülésein tárgyalta az államterület kiterjedésére, határaira és kapcsolataira vonatkozó törvény- és államnyilatkozat-javaslatot.[25] Az egyébként elutasított államnyilatkozat azt hangsúlyozta, hogy Nyugat-Magyarország Ausztriához csatolását nem fegyveres erővel, hanem Wilson amerikai elnök 14 pontos békeprogramjában meghirdetett önrendelkezési jog alapján, népszavazás útján kívánja elérni. Külön kiemelte, hogy Nyugat-Magyarország német településterületét ugyanolyan önrendelkezési jog illeti meg, mint amilyent Magyarország minden más nemzetiségnek már elismert.[26] Eközben a bécsi kormány hallgatólagos hozzájárulásával széleskörű propaganda-hadjáratot indítottak a nyugat-magyarországi németek megnyerésére, illetve kész helyzet megteremtésére azzal, hogy a települések önként kérjék az Ausztriához való csatolásukat.[27] A nyugat-magyarországi németek magyarbarátságát azonban nehéz volt megtörni, az osztrák propaganda ezért a lakosság gyomrát célozta meg, hangoztatva, hogy a háború utáni élelmiszerhiány Magyarország miatt lépett fel. A bécsi sajtó már a háború idején is folyton vádaskodott, hogy a magyarok visszatartják az élelmiszereket, és éheztetik Ausztriát. Az 1918. november közepén megfogalmazott osztrák területi követelések azonban nemcsak hangulatkeltés szintjén jelentek meg, hanem tettekben is megnyilvánultak. Már az osztrák Államtanács által tett hivatalos területi igény bejelentése, és az Államnyilatkozat előtt létrehozták Bécsben a Westungarische Kanzleit, azaz a Nyugat-Magyarországi Hivatalt. Célja, hogy látszólag az Államtanács tudta nélkül, valójában annak támogatásával szabadcsapatokat szervezzen az elcsatolni kívánt magyar területek elfoglalására,[28] hol röpcédulákon, hol népgyűlésen agitáltak az Ausztriához való csatlakozás mellett, sőt, még fegyvereket is osztottak. A hivatal nevéhez fűződik a Hiencek Köztársaságának („Heanzenland") megszervezése is. Az 1918. december 7-én Nagymartonban kikiáltott, mindössze egy napig létezett államformáció célja az volt, hogy Nyugat-Magyarország német vidékeit egyesítve, önálló államként csatlakozzon Ausztriához, a magyar katonaság azonban leverte a megmozdulást.[29]

Az osztrák államvezetés által hallgatólagosan támogatott nyugat-magyarországi elszakadási törekvések, illetve a bécsi kormányzat által hivatalosan kinyilvánított nyugat-magyarországi területi igények döntően közrejátszottak abban, hogy a Károlyi-kormány december 3-án félhivatalosan bejelentette: támogatja a magyarországi németek autonómia-igényét. A kormányzat kezdeményezése Sopronban és környékén talált visszhangra, ahol megalapították a nyugat-magyarországi németség érdekeit képviselő Német Nemzeti Tanácsot. Ezt követően az autonómia hívei egymás után tartották gyűléseiket, majd Pozsony, Moson, Sopron és Vas vármegye német anyanyelvű lakosságának kép-

[25] SOÓS, 1971. 11. p.
[26] BOTLIK, 2008. 18. p.
[27] GAGYI, 1921. 6. p.
[28] BOTLIK, 2008. 23. p.
[29] BOTLIK, 2008. 23-28. p.

viselőiből 1918. december 23-án megalakult a Nyugat-Magyarországi Német Néptanács, mely kimondta Nyugat-Magyarország autonómiáját.[30] Azonban a német nemzetiségi mozgalom, szemben a szlovákkal, a románnal és a délszlávval, az ország keretein belül maradt, és nem akart elszakadni Magyarországtól.[31]

A magyarországi német lakosság képviseletére két tanács is alakult egymástól függetlenül. Az egyik volt a Német-Magyar Néptanács (Deutsch-Ungarischer Volksrat) Bleyer Jakab irodalomtörténész, nyelvész, későbbi kisebbségügyi miniszter, a másik pedig a Magyarországi Német Néptanács (Deutscher Volksrat für Ungarn) Brandsch Rudolf vezetésével.[32] A Bleyer-féle néptanácsot Brandsch tanácsa „keresztény-szocialista", sőt, „katolikus" frakciónak minősítette, annak ellenére, hogy a szepesi evangélikus szászok is ehhez csatlakoztak. Bár ez így természetesen nem állta meg a helyét, de Bleyer maga valóban a Katolikus Tanács tagja volt, és a Német-Magyar Néptanács alapítói között számos katolikus papot találunk: Blaskovits Ferenc apátkanonokot, Kuebel Miklós káplánt, Lepold Antal prelátust, a prímási iroda igazgatóját, Schwarz József plébánost, Schütz Antal egyetemi tanárt – de mellettük evangélikus egyházi személyeket is. A Német-Magyar Néptanács tudatosan próbálta is a katolikus és az evangélikus papság támogatását megszerezni. A Brandsch-féle Magyarországi Német Néptanács is dicsekedhetett egy nagyon jelentős egyházi személy támogatásával: Giesswein Sándor győri kanonokéval, aki a forradalom idején korábbi kereszténydemokrata és pacifista elvei miatt előtérbe került, és igen jól hangzott a neve,[33] valamint a nyugat-magyarországi kérdés idején is szerepet játszott.

2.2. A két békekötés

Nyugat-Magyarország ügyét 1919. május 27. és 31. között tárgyalták a saint-germaini békekonferencián, végleges döntés Ausztria és Magyarország határáról szeptember 2-án született. A békeszerződést az Osztrák Köztársaság nevében 1919. szeptember 10-én írta alá Renner kancellár, ám ennek Nyugat-Magyarországra vonatkozó határozatait sem a magyar kormány, sem a magyar katonai és polgári hatalomnak az érintett térségben működő helyi képviselői nem voltak hajlandók tudomásul venni. Arra az álláspontra helyezkedtek, hogy miután a konferencia Magyarországgal nem folytatott tárgyalásokat, határozatai sem érvényesek erre a területre.[34] A trianoni békediktátum a saint-germaini béke határozatát csak megerősítette. Halvány reményt mutatott a kísé-

---

[30] KŐVÁGÓ LÁSZLÓ: A magyarországi tanácsköztársaság és a nemzeti kérdés. Bp., 1989. 78. p.

[31] BOTLIK, 2008. 37. p.

[32] TENGELY ADRIENN: Az egyházak és a nemzetiségi kérdés 1918-ban. In: *Egyháztörténeti Szemle*, 2007. 1. sz. 3-40. p. Online: www.egyhtortszemle.hu – 2013. április. (továbbiakban: TENGELY, 2007.)

[33] TENGELY, 2007.

[34] TENGELY, 2007.

rőlevél, melyben a békekonferencia elnöke, Alexandre Millerand tett ígéretet arra, hogy ha a megállapított határ esetleg nem felel meg mindenütt teljesen a néprajzi vagy gazdasági kívánalmaknak, a sérelmet határmegállapító bizottságok orvosolni fogják. A szövegből azonban egyértelműen kiderült, hogy e bizottságok munkája csak kisebb határkiigazításokra vonatkozik.

A bécsi kormányzat megfelelő katonai erő híján Nyugat-Magyarországot nem tudta birtokba venni, ezért ez a terület a következő esztendő nagy részében továbbra is magyar fennhatóság alatt maradt.[35] Közben Nyugat-Magyarországon mind erőteljesebbé vált az osztrák propaganda-háború, a politikai csatározások addig fajultak, míg 1921 augusztusában Prónay Pál közreműködésével felkelés robbant ki. A nyugat-magyarországi felkelés során irreguláris magyar alakulatok megakadályozták az osztrák hatóságok bevonulását az elcsatolásra ítélt területre, s 1921. október 4-én nemzetgyűlést tartottak Felsőőrön, ahol kikiáltották a független Lajtabánságot, vezetővé Prónayt választották. Nyugat-Magyarország eredetileg 1921. augusztus 21-re tervezett átadása a harcok következtében 1922. január 1-jére tolódott, a határvonal végleges megállapítása pedig csak 1921. december 19-én fejeződött be. Nyugat-Magyarország Ausztriához való csatolását a velencei egyezménnyel ismerte el a magyar kormány, ám ez az egyezmény volt az, mely biztosította Sopron városát és környékét, hogy népszavazáson dönthet hovatartozásáról. A velencei konferencia Paolo Torretta olasz külügyminiszter, Johannes Schober osztrák kancellár, Bethlen István magyar miniszterelnök és Bánffy Miklós külügyminiszter jelenlétében 1921. október 11-én vette kezdetét. Az értekezlet célja az volt, hogy szabályozza az Ausztriának ítélt területek miatt kirobbant osztrák-magyar vitát,[36] melynek sajnálatos következménye lett a felkelés is. Károly király októberi visszatérési kísérletének meghiúsítása és a felkelő csoportok leszerelése után kezdetét vette Nyugat-Magyarország kiürítése, majd kitűzték a soproni népszavazás időpontját is. A népszavazás antant-ellenőrzés mellett Sopron városában december 14-én, a vármegye 80 községében december 16-án zajlott le, és azon a város és a vármegye horvát lakossága is tanúságot tett a Magyarországhoz való ragaszkodásáról.[37] Hogy Sopronban Magyarország javára dőlt el a szavazás végeredménye, nagy szerep jutott Huber János kanonoknak. A keresztényszocialista Huber jelentős közéleti tevékenységet folytatott: a nezsideri kerület országgyűlési képviselője volt, emellett szerkesztette a *Pester Zeitung* című lapot is, az elcsatolás idején pedig széleskörű propagandát fejtett ki Nyugat-Magyarország maradása érdekében.[38] A herceg-

---

35 BOTLIK, 2008. 122. p.

36 SOÓS, 1971. 161. p.

37 HŐGYÉSZY PÁL: Sopronvármegye húsz esztendeje. In: Sopron és Sopronvármegye ismertetője. Sopron, 1934. 27. p.

38 SCHMIDT PÉTER: A Burgenlandi Apostoli Adminisztráció keletkezése (1918-1922) – a Győri Egyházmegyei Levéltár forrásai. In: Tanulmányok Prokopp Mária 70. születésnapjára. Bp., 2009. (továbbiakban: SCHMIDT, 2009.) 407. p.

prímás is elismerően nyilatkozott tevékenységéről: „Huber egzisztenciája összefügg Nyugatmagyarország sorsával. Ha Nyugatmagyarország elszakad, Huber mandátum nélkül áll, s a Pester Zeitung is megszűnik. Most, a tárgyalások idején jó benyomást is gyakorolhatna Huber kitüntetése Nyugatmagyarországon, ahol Hubert szeretik."[39] Huber János 1921 júniusában nagyhatású beszédben hívta fel hívei figyelmét az Ausztriához való csatlakozás veszedelmeire:

> „Bécs a világ legelvetemültebb kommunista csőcselékének a központja. [sic!] Az osztrák kormány nem képes ugyanezeket lerázni, mivel az erős szociáldemokrata párt védelme alatt állnak. [...] Az osztrák hadsereg egy szociáldemokrata szakszervezet, vagyis azon párt irányítása alatt áll, mely a világ miden szegletéből Bécsbe és Bécsújhelyre összesereglett kommunista bűnözőket védelmezi. Tudomásunkra jutott, hogy az Ausztriában gyülekező kommunisták rögtön az elcsatolást követően, osztrák szociáldemokrata párttitkárokkal megerősítve rá akarják vetni magukat Nyugat-Magyarországra. Bármit is állítsanak Ausztriában, most Nyugat-Magyarországon a nyugalom és a teljes rend az úr. Ha viszont elárasztja a kommunista csőcselék, akkor heteken belül olyan állapotok fognak uralkodni, mint Károlyi és a kommunizmus idején. Odavetjük iskoláinkat a vörös vallásgyűlölőknek [sic!] és a ti gyerekeiteket is a vallástalanság mérgével tegyék szisztematikusan tönkre? Ezrek és ezrek hangja felel határozottan így: nem! Fel a cselekvésre, e nyugatról fenyegető mocskos áradattal szemben, állítsunk gátat, mely elég erős, hogy megakadályozza betörését hazánkba!"[40]

A soproni szavazás során a hivatalosan közölt adatok szerint a szavazatok 72,8%-a Magyarországra, 27,2%-a Ausztriára esett. A Sopron környéki falvakban a szavazatok 54,6%-át Ausztria, 45,4%-át Magyarország kapta. Sopron és a községek népszavazási eredményeinek a velencei egyezmény értelmében végrehajtott összesítése alapján a lakosság 65,1%-a Magyarországra szavazott, s ezzel az egész terület Magyarországé maradt.[41] Az elcsatolt magyarországi területekből 1922. január 1-jén létrejött, Burgenland nevet kapott osztrák tartomány így kénytelen volt lemondani természetesnek tartott fővárosáról, Sopronról, mely egyben az újonnan létrejövő burgenlandi püspökség tervezett székhelye is volt.[42] Ausztria frissen megalakult kilencedik szövetségi tartománya identitásának megteremtésében a kezdetektől fogva élénk hatása volt az össznémet gondolkodásnak. Erre utal Burgenland címere

---

[39] GYEL, 1012/1921. sz.

[40] SCHLAG, GERALD: Die politischen Parteien des Burgenlandes. In: 50 Jahre Burgenland: Vorträge im Rahmen d. Landeskundl. Forschungsstelle am Landesarchiv. Eisenstadt, 1971. (továbbiakban: SCHLAG, 1971.) 98-99. p.

[41] SOÓS, 1971. 173. p.

[42] RITTSTEUER, JOSEF: Kirche im Grenzraum. Eisenstadt, 1968. (továbbiakban: RITTSTEUER, 1968.) 337. p.

és zászlója, mely a piros és arany színt, illetve a fekete sast tette meg az új tartomány jelképének. A zászló és a címer motívumaihoz és színeihez hasonlóan a tartományi ünnepnap kiválasztása – Szent Márton napja – is az összznémet azonosságtudat erősödését táplálta. Szent Márton – aki egyben a mai kismartoni püspökség védőszentje is – kultusza azért emelkedett ki, mert a hagyomány szerint ő volt azoknak a frank seregeknek a patrónusa, akik a 8. században birtokba vették a későbbi Burgenland földjét.[43] A tartomány neve azonban meglehetősen erőltetett, hiszen a határok megvonásakor a Burgenlandnak elnevezett földsáv elvesztette éppen azokat a helységeket, Pozsonyt (Pressburg, Csehszlovákiához került), Mosont (Wieselburg), Sopront (Ödenburg) és Vasvárt (Eisenburg), amelyekről e területnek a Burgenland nevet kívánták adni.[44]

2.3. A győri püspökség helyzete

A 99 plébánia elcsatolása nem érte meglepetésként a győri püspökséget: már a békeszerződéseket megelőzően folytak tárgyalások a nyugatmagyarországi németek számára felállítandó önálló egyházkormányzati egység, a soproni német vikariátus ügyében. A német nemzetiségű katolikus papság általában a Bleyer-féle, csak nyelvi és kulturális jogokat követelő irányzattal rokonszenvezett, annak programját tette magáévá, ám a Brandsch-féle Magyarországi Német Néptanács egyházi autonómiát követelt a németek számára.[45] Valószínű, hogy Brandsch hatására nyújtott be Persián Ádám, a katolikus ügyek kormánybiztosa január 11-én egy előterjesztést a minisztertanácsnak a győri egyházmegyében létesítendő német vikáriusságról.[46] Mivel az 1919. január 18-i püspökkari értekezlet is ajánlotta Fetser Antal püspöknek, hogy a VI. néptörvény értelmében Sopronban német nyelvű vikariátust állítson fel,[47] Persián meg is kezdte az ezirányú tárgyalásokat a győri püspökkel, és az *Alkotmány* tudósítása szerint január végén egy hozzávetőlegesen 90 plébániát magában foglaló vikariátus felállításáról született megegyezés közöttük[48] – szemben Persián emlékiratával, amelyben azt állítja, hogy Fetser makacs ellenállása miatt nem sikerült ezt felállítani. Természetesen annyiban valóban igaza lehet Persiánnak, hogy csak a helynökség felállításáról sikerült megállapodnia a püspökkel, a vikárius személyét illetően nem.

Nem sokkal Fetser és Persián részleges megegyezése után, 1919. január 29-én lépett életbe a VI. néptörvény, mely a német nép önren-

---

43 RITTSTEUER, 1968. 348. p.; TÓTH IMRE: Nyugat-Magyarország és Burgenland a német külpolitikában. In: *Századok,* 2004. 6. sz. 1327-1328. p.

44 NAGY IVÁN: Nyugatmagyarország Ausztriában. Bp., 1937. 11. p.

45 TENGELY, 2007.

46 TENGELY, 2007.

47 A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között. Szerk.: Beke Margit. München–Budapest, 1992. (továbbiakban: Püspökkari tanácskozások.) 38. p.

48 TENGELY, 2007.

delkezését mondta ki, s ennek értelmében a német népet törvényhozási, kormányzati tekintetben teljes önkormányzati jog illette meg az autonóm jogterületek igazgatása, igazságszolgáltatása, közoktatása, közművelődése és – Brandsch követelését teljesítve – egyházügye körében. Bár a német vikariátus felállítására már nem maradt idő, de eldöntötték, hogy a Sopron székhelyű helytartóság élére Giesswein Sándor kanonokot nevezik ki.[49] Természetesen a felállítandó vikáriusság nem okozott mindenkinek osztatlan örömöt. Egy magyar pap elkeseredetten írta Fetser püspöknek, hogy ellenkezik meggyőződésével és lelkiismeretével, hogy német nemzeti ünnepet tartson a német autonómia életbeléptetése alkalmából, és felháborítja a németek azon magyarázata, hogy ennek a napnak ugyanaz a jelentősége, mint Szent István király ünnepének: „Magyar lelkem ezt a belső válságot nem bírja meg és esedezem: tegye lehetővé magyar plébániára való távozásomat."[50] A vikariátus felállítása ellen Nyugat-Magyarország horvát katolikusai is tiltakoztak. A Sopronon aluli horvát papság 1919. február 17-én értekezletre gyűlt össze Alsópulyán, amelyhez utóbb a kisboldogasszonyi esperesi kerület hat horvát papja is csatlakozott, s itt tiltakoztak az ellen, hogy a tervezett vikariátusba a horvát nyelvű plébániákat is besorozzák. A részt vevő papság előre kimondta a passzív ellenállást vele szemben, és követelték a német vikariátus létesítése esetén külön horvát vikariátus létesítését is, külön horvát egyházi tanfelügyelővel.[51]

1919. március 22-én Csernoch János hercegprímás levélben számolt be Teodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciusnak a magyar egyház helyzetéről. Első pontjában a nyugat-magyarországi helyzetről említette, hogy Fetser Antal püspökkel további tárgyalások folynak a soproni német nyelvű vikariátus felállításának ügyében, mivel az egyházkormányzatnak a nemzetiségek jogos és igazságos igényei szerinti átszervezése elkerülhetetlen lesz.[52] Bár Rott Nándor veszprémi és Hanauer Árpád váci püspököket az ellenkezőjéről biztosították 1919 nyarán Rómában, november 19-én a nuncius arról írt Mikes János püspöknek, hogy a békeszerződés létrejöttével a kérdéses területen az egyházi joghatóságot ideiglenesen egy Szentszék által kinevezett delegátus fogja gyakorolni, mivel Ausztria kormánya jelezte, nem veszik szívesen, ha Mikes és Fetser püspökök továbbra is beavatkoznának az elcsatolandó terület egyházi ügyeibe. Valfré di Bonzo azt javasolta, előnyösebb megoldás a Szentszék által kinevezett delegátus kinevezése, mert ha a püspökök maguk neveznek ki helynököt a kérdéses területekre, a német lakosság ellenszenvét fogja kiváltani. A nuncius szerint megoldás lehet új egyházmegye felállítása is a két egyházmegye elszakított területének összevonásával, s ezt rendelni közös apostoli delegátus alá.[53] Az osztrák

---

49 TENGELY, 2007.

50 GYEL, 1588/1919. sz.

51 KŐVÁGÓ, 1964. 121., 259. p.

52 EPL Cat. A. 1522/1919. sz.

53 SZEL, 4704/1919. sz.

kormány is azt javasolta, hogy az apostoli delegátus az osztrák papság soraiból kerüljön ki, mert csak egy osztrák pap lenne képes felülkerekedni a nemzetiségi ellentéteken[54] – mármint az osztrák kormány a saját javára igyekezett a helyzetet úgy beállítani, hogy Nyugat-Magyarországot nemzetiségi ellentétek uralják. Fetser Antal püspök 1919. november 20-án írt válaszlevelében történelmi bizonyítékokkal alátámasztva hosszan kifejtette a Nyugat-Magyarország elcsatolása és az osztrák apostoli delegátus kinevezése elleni érveket. A győri püspök arra figyelmeztette Valfré di Bonzot, hogy az apostoli delegátus kinevezésének kellemetlen következményei lehetnek, s bizonyára a hívek körében sem lenne népszerű e döntés.[55]

Hogy a magyar állam és egyház társadalmi úton szerezzen információkat bécsi politikai és egyházi körök Nyugat-Magyarországot illető vélekedéséről, Klebelsberg Kunót, a későbbi kultuszminisztert kérték fel a tájékozódásra. Klebelsberg 1919. novemberi bécsi útját kihasználva kereste fel az illetékeseket, elsőként Piffl bécsi érseknél tett látogatást. A bíboros azon aggodalmának adott hangot, hogy nagyon sok problémát okozna a bécsi főegyházmegyének, ha a hiencek hozzá kapcsolódnának. „Úgy látszik, az az érsek úrnak a benyomása – írta Klebelsberg –, hogy a szóban lévő nyugatmagyarországi parochiákat a győri és a szombathelyi püspökségek anyagiakban is meglehetősen elkényeztették, s ennélfogva az új ordináriusokkal szemben is magas igényekkel fognak fellépni."[56] Klebelsberg a nunciussal is tárgyalt. Valfré di Bonzo meglehetősen őszintén beszélt Klebelsberggel, jelezte, hogy már lépések történtek Nyugat-Magyarországnak a győri és a szombathelyi egyházmegyékből leendő egyházkormányzati elkapcsolására, és már az átmeneti idő alatt is a Róma által kinevezendő vikáriusok egyházi fennhatósága alá helyezésére. Az volt Klebelsberg benyomása, hogy az osztrákok utóbb meggondolták magukat, és a végleges rendezésig ilyen közbevető, de a magyarokra nézve sérelmes intézkedésre legalább abban a pillanatban nem gondoltak. A nuncius azonban azt a sürgős tanácsot adta, intézzen az érdekelt győri és szombathelyi püspök a pápához beadványt, melyben kéri, hasson a békekonferencián Nyugat-Magyarországnak Magyarországnál való meghagyására.[57]

Ausztria a békeszerződés megkötése után is hangoztatta, hogy Nyugat-Magyarország lakossága a szövetséges hatalmak irányítása alatt lefolytatott népszavazáson döntsön, Ausztriához vagy Magyarországhoz akar-e csatlakozni.[58] Klebelsberg bécsi útján az osztrák politikai körök is hasonlóképpen nyilatkoztak. Ignaz Seipel prelátus, keresztényszocialista képviselő szerint arról szó sem lehet, hogy a Volkswehrrel megszállják, sőt Ausztria népszavazás nélkül alig fogadná be Nyugat-Magyarországot. Ami pedig a népszavazást illette, Seipel

---

54 RITTSTEUER, 1968. 336. p.

55 SZEL, 5238/1919. sz.

56 SZEL, 4654/1919. sz.

57 EPL Cat. d/C. 116/1920. sz.

58 SOÓS, 1971. 30. p.

prelátus úgy vélte, a néphangulat is Magyarország mellett van. Hasonlóan vélekedett Leopold Steiner keresztényszocialista képviselő, a Bürger- und Spenderrat[59] elnöke. Steiner úgy gondolta, Nyugat-Magyarország átcsatolását azért óhajtják, mert vélhetően Alsó-Ausztria tartományhoz kapcsolják, és Nyugat-Magyarország keresztény lakossága az alsó-ausztriai keresztény pártot erősíti majd a tartományi gyűlésen. Mióta az az újabb eszme merült fel, hogy Nyugat-Magyarországból önálló tartományt fognak alakítani, az alsó-ausztriai keresztény politikusok érdeklődése megcsappant. Steiner vélekedése szerint átcsatolás kérdését felesleges sürgetni, mert a nyugat-magyarországi németség a magyar keresztény kurzus és az osztrák közviszonyok romlása miatt bizonyára Magyarországnál akar maradni. Richard Wollek, a keresztényszocialista párt titkára csak megerősítette Steiner véleményét, szerinte az átkapcsolást nem is sürgetik, mert köztudott, hogy Nyugat-Magyarország nem akar Ausztriához kerülni.[60] Szinte minden megkérdezett tartotta magát a wilsoni elvekhez, hogy népszavazás útján kell dönteni, mely országhoz csatlakozzon a kérdéses terület. Ezzel kapcsolatban érkezett 1920 februárjában levél Csernoch János hercegprímás részére a Külügyminisztériumból, hogy ha Ausztria tartja magát ígéretéhez, és Nyugat-Magyarország lakossága népszavazáson dönthet hovatartozásáról, az egyháznak is nagy szerepet kell vállalnia, hogy a lakosságot a Magyarországhoz való hűségre buzdítsa. Az egyháznak és az iskolának ugyanis nagy befolyása van a népre, ezért a papságot és az oktatószemélyzetet maximálisan be kell vonni a propagandamunkába. A Külügyminisztérium arra kérte Csernoch Jánost, Mikes János és Fetser Antal püspökök útján hasson a vitatott terület papságára, hogy a szószékről az anyaországhoz való hűségre buzdítsanak, különös tekintettel Vas vármegyére, mert a helyzet ott a legkedvezőtlenebb.[61]

Klebelsberg Kunó is arról számolt be bécsi útja után, hogy a Szentszék 1919 augusztusában tett ígéretei ellenére Ausztria a magyarok sérelmére tesz lépéseket. Az 1920. március 17-i konferencián is arra hívta fel a püspöki kar figyelmét Fetser Antal, hogy Saint-Germain óta a bécsi nunciatúra kedvezni látszott annak a törekvésnek, hogy Nyugat-Magyarország a győri és a szombathelyi püspökségtől elszakíttassék, és ideiglenesen egy német papnak, mint delegatus apostolicusnak a joghatósága alá rendeltessék. A püspöki karnak az volt a meggyőződése, hogy Valfré di Bonzo a pápa tudta nélkül tett ilyen lépést.[62] Külön apostoli delegátus kirendelése Bécsben azonban már jóval ezelőtt szóba kerülhetett, mert Piffl bíboros 1920 februárjában, a külföldi politikai missziók során nála is járt budapesti teológiai tanárok, Jehlicska Ferenc és Kmoskó Mihály előtt e tervről említést tett.

---

59 Ez egy olyan szervezet volt, mely a polgárság közreműködésével igyekezett a munkástanácsoknak a közigazgatásra gyakorolt egyoldalú nyomását ellenezni.

60 SZEL, 4654/1919. sz.

61 EPL Cat. d/C. 550/1920. sz.

62 Püspökkari tanácskozások. 45. p.

Jehlicska és Kmoskó 1920. február 22-én kezdte meg politikai missziós útját Bécsben. Elsőként a nunciatúrán Onno ügyvezető prelátussal tárgyaltak, de Onno előtt nem a nyugat-magyarországi kérdés került elő, hanem a felvidéki helyzet. A következő napon Rosenberg németországi nagykövettel beszéltek a nyugat-magyarországi kérdésről, mit szavaik szerint a „csehek Eris almájaként dobták az osztrákok és a magyarok közé." Jehlicska és Kmoskó arra kérte Rosenberget, hogy a nagynémetség nevében hasson az osztrák pártokra, hogy ne óhajtsák Nyugat-Magyarország elszakítását, mert a magyar politikusok belátták hibáikat, és nem fogják az ott lakó németséget elmagyarosítani. Ugyanezen a napon tettek látogatást Piffl bíborosnál. Piffl arra az álláspontra helyezkedett, hogy a békeszerződésben Ausztriának ítélték Nyugat-Magyarországot, tehát nem mondhat le róla Ausztria, de azt remélte, hogy a békefeltételeket módosítani fogják, ezért az átvételre már nem kerül sor. Piffl megerősítette az osztrák keresztényszocialista párt álláspontját, mely nem erőltette Nyugat-Magyarország elfoglalását.

A trianoni békeszerződés megkötése után már maga az osztrák kormány Ludvig von Pastor szentszéki követ segítségével tett lépéseket Nyugat-Magyarország egyházkormányzati átrendezésének érdekében.[63] Wilhelm Miklas osztrák vallásügyi államtitkár Pastor útján a Szentszékhez jegyzéket nyújtott be, melyben a Nyugat-Magyarországon felállítandó vikariátus ügyét sürgette. Előszavában kiemelte az iskolák ügyét, melyet a magyar püspökök befolyása alól akart kimenteni. „Éppen ez az argumentum hat a Szentszéknél a mi javunkra – írta Teleki Pál külügyminiszternek Boroviczényi Aladár, a szentszéki követség titkára –, hol különösen Mikes püspök befolyását a nyugatmagyarországi iskolákra jónak tartják, és féltik a katolikus iskoláink sorsát az osztrák közigazgatástól."[64] Mivel XV. Benedek pápa ígéretet tett arra, hogy addig, míg a határkigazító bizottság munkálatait be nem fejezi, s az ország határai véglegesen megállapítva nincsenek, a Szentszék nem rendelkezik új területi beosztásról,[65] emiatt elutasítóan döntött a Pastor-féle osztrák jegyzék ügyében. A Szentszék válasza megerősítette, hogy semminemű újrarendezésbe a politikai határok véglegesítéséig nem megy bele, ám e szempont a béke ratifikációjának legtávolabbi kitolását tette kívánatossá.[66] Mielőtt azonban elérkezett Nyugat-Magyarország átadásának időpontja, a magyar kormány megbízható forrásokból arról értesült, hogy a Szentszék az osztrák kormány kérésére Piffl bécsi bíboros-érseket kívánja e terület apostoli kormányzójának kinevezni. Bánffy Miklós külügyminiszter e szándék-

---

63 SALACZ Gábor: A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt. München, 1975. (továbbiakban: SALACZ, 1975.) 131. p.

64 Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (továbbiakban: MNL OL) K-105. (= Külügyminisztériumi levéltár. Vatikáni követség.) E-1-b. 1920/135. pol.

65 MNL, OL K-105. E-1-a. 1920/113. pol.

66 MNL, OL K-105. E-1-b. 1920/130. pol.

kal nem értett egyet, ezért azonnal utasította Kvassay Lászlót, a szentszéki követség ügyvivőjét, érje el a Szentszéknél, hogy e terület élére ne apostoli kormányzót nevezzenek ki, hanem oldják meg a kérdést a győri és a szombathelyi egyházmegye egy-egy nyugat-magyarországi papjának segédpüspökké való kinevezésével, ugyanis Bánffy vélekedése szerint egy osztrák egyházi elöljáró apostoli kormányzóvá való kinevezése nagy méltatlankodást váltana ki a magyar közvéleményben. Kvassay intézkedése nyomán a kérdést elhalasztották, s Nyugat-Magyarország egyelőre a győri és a szombathelyi püspökök egyházi joghatósága alatt maradt a velencei egyezmény, illetőleg a területnek Ausztria által november 12-én megkezdődött birtokbavétele után is. Nyugat-Magyarország Ausztriához való csatolását azonban a velencei egyezménnyel elismerte a magyar kormány, s a soproni népszavazás után véglegesen elvágta székhelyeiktől a győri és a szombathelyi egyházmegye nyugat-magyarországi plébániáit.[67]

3. A győri egyházmegye papságának helyzete

3.1. Az Ausztria-párti agitátorok hatása

Bár a Győri Egyházmegyei Levéltár forrásaiból az derül ki, hogy az elcsatolandó terület papsága inkább Magyarország törekvéseit pártolta, valójában rendkívül vegyes érzelmekkel fogadták a politikai helyzet megváltozását. A zűrzavart tetézte a politikai agitátorok egyre szélesebb körű működése, ezáltal a nemzetiségi ellentétek erősödése. Keszler Antal pomogyi plébánost hiányos némettudása miatt, a nemzetiségi miniszter közbenjárására helyezte át 1919. november 13-án Fetser püspök a magyar lakosságú Csapodra, hogy ezáltal a helyi elégedetlenséget megszüntesse.[68] Békeffy István nezsideri plébános már 1918-ban konfliktushelyzetbe került városa német lakosainak egy részével. Bár a plébánost hívei szerették, Wolf Károly, a helyi gyógyszerész komoly magyarellenes agitációt folytatott, s rágalomhadjárata nem kímélte a magyar nemzetiségű plébánost sem. 1918 végén Békeffy elhelyezését kérte „a német nemzeti tanács elnökétől [ti. Wolf Károlytól] személyes bosszúból eredt injúria" miatt. „Személyemnek a községből való eltávolításával Wolf úr mást sem akar elérni, minthogy ő legyen az egyetlen úr, és a politikában diktálhasson azon átlátszó célzattal, hogy a Magyarországtól való szakadást előkészítse" – írta a plébános. Békeffy szerint Nezsiderben olyan magyarellenes hangulat uralkodott, hogy az utcán alig volt tanácsos magyar szót kiejteni, és a tanítóknak is bűnül rótták fel, ha az iskolában csak egyetlen magyar szót is mondtak. Wolf Károly pedig azért intézett támadást a plébános ellen, mert Békeffy a zárdaépület kibővítésekor a homlokzatról a régi német feliratot építészeti okokból eltávolíttatta, megakadályozta Wolf indítványát, hogy a takarékpénztárban a magyar üzleti nyelv helyére a német lépjen, és megengedte, hogy az egyik tanterem ajtajára az legyen kiírva, hogy

---

[67] SALACZ, 1975. 132. p.

[68] SCHMIDT, 2009. 408. p.

előadás alatt nem szabad németül beszélni. Wolf vádjai ellenére a nezsideri nép kiállt Békeffy mellett.[69] Wolf január 2-ára népgyűlést hívott egybe a városban, hogy Békeffy további sorsáról döntsön, ám e szavazáson a gyógyszerész alulmaradt. Mindezek ellenére Békeffy távozni akart.[70] Wolf Károly népgyűlését Fetser Antal határozottan elítélte, mert plébánost eltávolítani egyedül a püspök joga, a nemzeti tanácsok pedig arra nem hivatottak, hogy erőszakos fenyegetésekkel avatkozzanak vallási ügyekbe.[71] A püspök közbenjárása ellenére a plébános mégis áthelyezését kérte a csapodi plébániára, de Fetser Antal ellent kellett, hogy mondjon kérésének, mert a plébánia kegyura nem egyezett bele.[72] A dispozícióra 1920. június 7-ig kellett várni, mikor Esterházy Pál herceg az ő kegyuraságába tartozó Gálos plébánosnak jelölte ki Békeffy Istvánt.[73]

Weber Antal mosonszentandrási plébános viszonylag komolyabb atrocitás nélkül vészelte át a válságos időszakot, csupán német híveinek Ausztria-pártisága botránkozatta meg, mely Mayer Ignác helyi iskolaigazgató agitációjának köszönhetően teljesedett ki. Mosonszentandrás Mayer befolyása alatt álló lakói a csatlakozás napján diadalkaput állítottak az osztrákoknak, a magyar zászlóból kivágták a zöld színt, hogy helyére pirosat varrhassanak, s ünnepélyes felvonulást, majd táncmulatságot rendeztek Ausztria tiszteletére, melyet a magyar csendőrök vertek szét. „A lelketlen izgatók kétévi agitálása folytán egy mákszemnyi hazaszeretet sincs már szívükben" – írta Weber. A plébános 1920. augusztus 20-án a hazaszeretetről is prédikált, és említette, hogy – lévén az osztrák kormány szociáldemokrata– a szociáldemokrácia és a kommunizmus között csak névkülönbség van. Weber felolvasott osztrák szociáldemokraták istenkáromló nyilatkozataiból, és figyelmeztette híveit, hogy Ausztriában ez a szellem az uralkodó. Mayer Ignác agitációja azonban olyan sikeres volt, hogy a hívek már nem voltak hajlandók Magyarországért imádkozni,[74] mit a püspök az 1920. évi második körlevélben kért.

3.2. „Törött tojást száz kovács sem forraszt össze"

Békeffyhez és Weberhez hasonló nehézségeket azonban nem minden pap vállalt Magyarországhoz való hűsége miatt. A Területvédő Liga folyamatosan hívta fel a püspökség figyelmét olyan nyugatmagyarországi lelkipásztorokra, akik az Ausztriához való csatlakozás elfogadására buzdítják híveiket. Az első panasz Fertsák Ferenc darázsfalvi plébánosra érkezett, aki nem vetette meg az alkoholt, s ittas állapotban tett kijelentéseivel gyakran okozott botrányt. Fertsák közismerten osztrák érzelmű volt. Szent István napján például nem engedett

---

69 GYEL, 6313/1/1918. sz.
70 GYEL, 121/1/1919. sz.
71 GYEL, 121/2/1919. sz.
72 GYEL, 6313/2/1918. sz.
73 GYEL, 2413/1920. sz.
74 GYEL. 3605/1921. sz.

ünnepélyes körmenetet tartani és megtiltotta a magyar lobogó kitűzését.[75] 1919. november 29-én a Sopron vármegyei katonai parancsnokságtól érkezett levél a püspökségre, melyben Palkovits János darázsfalvi községi bíró jelentését idézték, hogy Fertsák Ferenc plébános izgatta és arra szólította fel a falusi lakosságot, hogy rejtsék el gabonájukat a rekviráló bizottság elől. Ezt minden bizonyíték szerint maga Fertsák is megtette, mert 150 kilogramm búzát találtak nála felhalmozva. A plébános osztrák érzelműsége járásszerte ismeretes volt, a lakosság egy része a papi párbér kiadását is megtagadta neki, sőt, akkor már három éve kérték a problémás lelkipásztor eltávolítását.[76] A helyzet azonban nem javult, ez az 1919. december 29-én Sopron vármegye főispánságáról, Fertsák Jenő kormánybiztostól (a plébánosnak csupán névrokona) érkezett levélből derül ki. „Meg voltam győződve – írja Fertsák Jenő – hogy Fertsák Ferenc darázsfalvi plébános Méltóságod bölcs főpásztori intelmére hallgatva iparkodni fog oly magaviseletet tanúsítani, amely papi állása méltóságának és a magyar papságtól megszokott és joggal elvárható hazafias érzületeknek megfelel." Ám az előző levél óta semmi változás nem történt, a plébános továbbra is botránkoztatta Darázsfalu lakosságát alkoholos állapotban tett meggondolatlan kijelentéseivel, melyek azzal kapcsolatosak voltak, hogy Nyugat-Magyarország néhány napon belül Ausztriához fog csatlakozni. Fertsák a lakosságot távol tartotta a keresztényszocialista párttól, mert kijelentette, hogy az abba való belépés egyértelmű a Magyarország mellett való állásfoglalással. Fertsák Jenő arra szólította fel a püspököt, hogy mielőbb küldje nyugdíjba a plébánost, mert otthagyása az elszakadási mozgalom elleni akció sikerét is veszélyezteti.[77] Alig néhány hónap leforgása alatt azonban javulás állt be Darázsfaluban, erről írt 1920. március 5-én Fertsák Jenő a püspöknek. Sopron kormánybiztosa elégedetten közölte, hogy a főpásztori intelmek hatására Fertsák Ferenc darázsfalui plébános viselkedése ellen az újabb időben panasz nem merült fel, de a kormánybiztos újból arra kérte Fetser Antalt, hogy „az ezeréves magyar hazához és a Regnum Marianumhoz való ragaszkodás elsősorban kötelessége a magyar papságnak, valamint kötelessége magatartása által a lakosságnak jó példát mutatni". Fertsák Jenő továbbá arra hívta fel a püspök figyelmét, hogy Bauer József haracsonyi plébános és Stehlik László sopronkeresztúri káplán még mindig komoly agitációt folytat Ausztria mellett, szólítsa fel őket, hogy e tevékenységükkel hagyjanak fel.[78] Bauer József haracsonyi plébános azonban kevés hajlandóságot mutatott nézetei megváltoztatására. Levelet is írt a püspökségnek, melyben azt igyekezett bizonyítani, hogy állítólagos agitációs tevékenysége csupán rágalom, mert úgy véli, irigyei jelentették fel, akinek a plébániájára fáj a foguk.[79]

---

75 GYEL, 1920/2383. sz.
76 GYEL, 1919/1505. sz.
77 GYEL, 1285/2/1920. sz.
78 GYEL, 1285/1920. sz.
79 GYEL, 1827/1920. sz.

Bauer plébánosra az első panasz 1920. március 27-én érkezett a Területvédő Ligától. Lóczy Lajos, a szervezet elnöke arra kérte a püspököt, kinek „hazafiassága fáklyaként világít nemzeti életünk e nehéz korszakában," hogy helyeztesse el Bauert Haracsonyból, vagy olyan helyen alkalmazza, ahol „Méltóságod töretlen hazafias gondolkodásának közvetlen és állandó befolyása alatt áll." A Területvédő Liga továbbá felajánlotta Fetsernek, hogy tehetne apostoli körutat a kérdéses helyeken, ahol megerősítheti az itteni klérust és a népet hazafiasságban, „úgy ezáltal Méltóságod Nyugatmagyarország sorsára az adott körülmények folytán valósággal döntő befolyást fog gyakorolhatni." Lóczy ígérte, hogy amennyiben Fetser Antal ilyen útra vállalkozna, a Liga mindent el fog követni, hogy a püspök esetleges útja a mai viszonyok között a lehető legkényelmesebb lehessen.[80] A Magyar Országos Véderő Egylet 1920. április 9-i leveléből már az derül ki, hogy a többszörös értesítésnek köszönhetően Fetser Antal tudomásul vette az agitációt, és beidézte Bauert. Kihallgatása során a plébános azt bizonygatta, hogy csak privát beszélgetésekben tárgyalt Nyugat-Magyarország elszakadásáról. „A püspök úr ezen szempontból kiindulva – írja a levél –, hogy az egyházférfiak privát jellegű kijelentéseinek súlya a papi minőségben és tekintetben gyökerezik, tehát a hivatalos bélyeget viselik magukon – Bauer József plébánosnak az elszakadás melletti agitációját betiltotta." A MOVE remélte, hogy főpásztora figyelmeztetésére Bauer felhagyott az agitációval, mert ha nem, a püspökség a legszigorúbb megtorlást helyezte kilátásba.[81] E fenyegetés úgy látszik, hatásos volt, mert 1921 decemberében – a népszavazás idején – Koch Róbert lakompaki adminisztrátor már azt írta a püspökségnek, hogy Bauer „igen csendes lett, politikáról állítólag egyáltalán nem nyilatkozik."[82] Az osztrákpárti plébános mérsékléséért, valamint az egyházmegye területi épségéért tett lépéseiért személyesen Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök is kifejezte köszönetét Fetser Antalnak. A kormányfő elismerte a püspök azon nézetét, hogy ilyen kérdéseket a legnagyobb körültekintéssel kell kezelni, és örömmel vette tudomásul, hogy az osztrák aspirációkkal szemben Fetser Antal és a székeskáptalan lépéseket tett a Szentszéknél, s hogy az egyházmegye világi és szerzetespapsága felirattal fordult a Szentszékhez az egyházmegye területi épségének védelméért.[83]

A szombathelyi katonai körletparancsnokság 1920. június 12-én két pap ügyében tett panaszt a püspökségen. A vádak szerint Karner Károly kishőflányi és Sieber Ernő lajtaszentgyörgyi plébános nem támogatta az elcsatolandó országrészekről menekülteket, s e tettekben a tanítóság a papságot követte. „Nem csoda tehát, hogy ilyen körülmények között a lakosság zöme Ausztria felé húz."[84] A szombathelyi kato-

[80] GYEL, 1505/1920. sz.
[81] GYEL, 1697/1920. sz.
[82] GYEL, 4449/1921. sz.
[83] GYEL, 1524/1920. sz.
[84] GYEL, 2358/1920. sz.

nai körletparancsnokság azonban elismerően nyilatkozott Mariska Ferenc márcfalvi plébános tevékenységéről, mely „oly irányú befolyást gyakorolt a lakosságra, hogy az a jelentés szerint hazafias magatartás, életfelfogás és erkölcs tekintetében a környék községeinek magasan felette áll." A parancsnokság arra kérte Fetser Antalt, hogy a plébánost, mint a „nemzetvédelmi szolgálat kiváló harcosát" dicséretben részesítse.[85]

Weiss Károly lánzsérújfalui plébános tevékenységét aggodalommal követte a Területvédő Liga. A plébános osztrák állampolgár volt, alig néhány hónappal azelőtt vették fel a Győri Egyházmegyébe, hogy 1920 augusztusában, ittas állapotban gazembernek nevezett egy magyar katonatisztet, Medgyesy István alhadnagyot, aki a plébános azonnali letartóztatását kérte. A Területvédő Liga megjegyezte: minden jelentés egybehangzóan arról szól, hogy a plébános gyakran hirdeti nagy hallgatóság előtt, hogy a nyugat-magyarországi lakosság boldogulását csakis az Ausztriához való csatolás esetén találhatja meg. A plébános dicsőíti az osztrák kormányt, ennek vörös hadseregét. A levél arra kérte Fetser püspököt, helyezze olyan helyre Weisst, ahol ilyen magyarellenes politikát nem folytathat.[86] 1920. szeptember 18-án Vihar György pecsenyédi plébános védelmébe vette Weisst. Vihar szerint Weisst szeretik hívei, és jogosan nevezte gazembernek Medgyesy alhadnagyot, mert a katonatiszt goromba és lenéző volt a falu lakosságával.[87] Vihar György állítását Mayer Benedek lánzséri plébános cáfolta: Mayer határozottan állította, hogy Vihar nem volt tárgyilagos, mert nem akarta, hogy Weiss menesztésével Lánzsérújfalu plébániáját is neki kelljen ellátni.[88]

Fersák Ferenc, Bauer József és Weiss Károly ügyénél nyilvánvalóan több problémát okozott a magyar-osztrák kapcsolatok alakulásában Stehlik László sopronkeresztúri káplán tevékenysége. Stehlik a kezdetektől problémás egyéniség volt: paphoz nem méltó viselkedése, pénzzel való visszaélései,[89] botrányos szerelmi ügyei,[90] és – plébánosa, Kaufmann István szavaival élve – „politikai meghibbantsága" tárgyában gyakorta érkeztek panaszlevelek a püspökségre, ám a helyzet javítására tett lépések igen lassan haladtak. Kaufmann István plébános 1921. február 10-én arról panaszkodott a püspökségnek, hogy Stehlik eszméivel csak széthúzást keltett a hívek között, elidegenítette őket a plébánostól, Ausztria-párti agitációjában kiváló szövetségese volt az erdélyi szász származású evangélikus patikus és neje, „kiknek a háza a második otthona." A plébános arról is írt, hogy káplánja rendkívül hanyag, tiszteletlen, prédikációi megütközést keltők, „Szent István napján egy szóval nem emlékezett meg szegény hazánkról. Szent István mártír

---

85 GYEL, 2359/1920. sz.
86 GYEL, 3409/1920. sz.
87 GYEL, 3409/2/1920. sz.
88 GYEL, 1062/1920. sz.
89 GYEL, 1532/1920. sz.
90 GYEL, ikt. sz. n., 1921. március 21.

napján a szentbeszédje abból állott, hogy a fiatalságot szidta, elnevezvén azt ökörnek, bivalynak, és mondván többek közt ilyeneket, hogy lássátok be, mi németek vagyunk, ahhoz a néphez tartozunk, akiknek a kultúrát és a civilizációt köszönheti a világ." Sopronkeresztúr elöljárósága és az egyháztanács felháborodott a káplán magatartásán, Stehlik ezért vesztét érezvén aláírásokat gyűjtött maga mellett, de Kaufmann úgy vélte, „törött tojást száz kovács sem forraszt össze."[91] E levél figyelmeztetése azonban eredménytelen maradt. 1921. szeptember 1-jén az derült ki, hogy Stehlik tovább folytatta áldatlan tevékenységét. Bécsben tanuló öccse révén állandó összeköttetést biztosított az ottani agitátorokkal. „Minél közelebb jött az átkapcsolás időpontja – írta Kaufmann plébános –, kebelbarátjával, a gyógyszerésszel, és annak hisztérika feleségével annál láthatóbb tevékenységet fejtettek ki éjjel-nappal. Vasárnap, vasárnapról hétfőre, és hétfőn szinte delíriumos módon dolgoztak az osztrák fogadás tervein. Nem rajtuk múlott, hogy a nemzetiségi érzelmeiben felizgatott szemét-nép nem támadta meg – mint ahogy a gyógyszerész utóbb bevallotta – a csendőrséget." A csendőrség emiatt tervbe vette Stehlik figyelmeztetését, de a káplán elmenekült a plébániáról.[92] Míg Stehlik távol volt, a püspök új káplánt nevezett ki Sopronkeresztúrra Bertha Rudolf személyében. A szökött káplán azonban decemberben visszatért – erről 1921. december 8-án Koch Róbert lakompaki adminisztrátor tett jelentést – immáron a Wolkswehr csapatával, és különféle kívánságokkal állt elő. Több helyi elmondása szerint azt hangoztatta, hogy most ő a plébános, övé az intézkedési jog, Kaufmann plébánost pedig le akarta tartóztattatni, más verzió szerint kivégeztetni.[93] Kaufmann plébános azonban úgy írja, Stehlik kommunista érzelmű munkások társaságában tért vissza Sopronkeresztúrra. A községházán ekkor egy kommunista agitátor dicsőítette Ausztriát, lázított az elnyomó magyarok, köztük a plébános ellen, ezen felbuzdulva egy kis csoport a plébániára indult bántalmazni Kaufmannt, de az osztrák csendőrök szétoszlatták őket.[94] A káplán különféle megalapozatlan vádakat hozott fel a plébános ellen, ítélőbírónak a Wolkswehr parancsnokát kérte fel, de a katonatiszt azzal utasította el, hogy ez a püspök dolga.[95] Stehlik ezek után tovább folytatta nyugalmat megzavaró tevékenységét, de ekkor már a püspökségen sem voltak elnézőek tetteivel.[96] Pár nappal később Fetser püspök Nezsiderbe helyezte káplánnak, ám Stehlik ott sem tartotta magát távol attól, hogy újabb zavart keltsen. Békeffy István – immár gálosi plébános – 1922. április 20-án arról számolt be, hogy Stehlik egy nagynémet lapban[97] megjelentetett cikkében „négy politikai mártír" kivételével

---

91 GYEL, 1921. február 10.; 1153/1921. sz.

92 GYEL, 3420/1921. sz.

93 GYEL, 4449/1921. sz.

94 GYEL, 4496/1921. sz.

95 GYEL, 4449/1921. sz.

96 GYEL, 4496/1921. sz.

97 STEHLIK LÁSZLÓ: Csak magyarul beszélek. In: *Der Freie Burgenlander,* 1922. április 16.

kipellengérezte az elcsatolt terület papságát. Stehlik e cikkében azt állította, hogy a papság a felkelőkkel legmelegebben barátkozott, és a magyar nyelvet csak azért használja, hogy durva, erőszakos lelkének gyűlöletét mutassa a német néppel szemben. Békeffy kifejtette, hogy e zavaros időkben a papság nagy része tartózkodott a politikától, „és a számtalan támadás és intrika ellenére rendületlenül hű maradt hivatása és vallása parancsolta elveihez". A gálosi plébános meg volt arról győződve, hogy Stehlik az olyan papok csoportjába tartozott, akik pozícióikat arra használták fel, hogy a politikában érvényesüljenek. Békeffy ezért el is marasztalta Fetser püspököt, hogy miért pont Nezsiderbe helyezte Stehliket a köztudottan osztrákpárti Thullner János plébános oldalára, hogy szabadon folytathassa magyarellenes tevékenységét. A támadó újságcikken kívül Stehlik rágalomhadjárata előző plébánosát, Kaufmann Istvánt sem kímélte. Egy levelében azt állította, hogy Kaufmann németsége miatt megtiltotta neki a misézést. Ez a vád természetesen nem volt igaz. „Szegény nemzetség, ha ilyen védőkre szorul!" – írta Kaufmann, s váltig állította, hogy Stehlik nem is tiszta német származású. „Neve, fiziognómiája biztos erre: cseh-morva vagy tót típus, és ilyen ember adja ki magát a németség oszlopának, köpköd jobbra-balra azokra, kik nem németek."[98] Stehlik László az Apostoli Adminisztratúra idején sem engedett nyughatatlanságából. Ismert még egy levél tőle 1925. február 12-i keltezéssel, melyben plébánosi kinevezést kér Piffl bíboros-érsektől, bizonyítva, hogy megszerezte az ehhez szükséges vizsgákat,[99] ám Bedy Vince kanonok 1937-ben megjelent, a győri szeminárium történetével foglalkozó és egykori növendékeit is felsoroló műve úgy írja, Stehlik László aposztata lett.[100]

A papság soraiban olyanok is akadtak, akik kezdetben a magyar érdekeket védték, ám a zűrzavar során lassan kiábrándultak elveikből. Közéjük tartozott Gangl Mihály lajtaszentmiklósi plébános is. Mikor plébániáját elfoglalta, maga Bleyer Jakab írta 1920. március 26-án, hogy nemcsak a plébánia kegyura, Esterházy Pál herceg elégedett Gangllal, hanem a lakosság is szívesen látná, mert hazafias gondolkodású.[101] Gangl Mihály munkássága azonban nem sokáig lelkesítette a megmaradásért küzdőket. 1921. január 15-én a Sopron vármegyei katonai parancsnokságtól az a panasz érkezett a püspökségre, hogy Gangl egy Ramberger nevezetű katonának arról beszélt, hogy Magyarország nem igazán bánik méltányosan a német kisebbséggel, így előnyösebb, ha Nyugat-Magyarország Ausztriához csatlakozik. „Ha a haza bennünket nem segít, és nem támogat mindenütt, ahol csak teheti, ha kívánságunk és jogos panaszaink nem találnak meghallgatásra, akkor megszűnik a hazaszeretet, mert a mai világban a hazaszeretet is a gyomron keresztül megy." „Vajon mit várhatunk a műveletlen és tisztára csak

---

98 GYEL, 1639/1922. sz.

99 Diözesanarchiv Wien (továbbiakban: ADW.) Burgenlandbestand iratcsoport, ikt. sz. nélkül.

100 BEDY VINCE: A győri papnevelés története. Győr, 1937. 344. p.

101 GYEL, 1420/1920. sz.

anyagi előnyeit hajhászó nyugatmagyarországi gazdapolgároktól – tette fel a felháborodott kérdést a levél írója –, ha azok szellemi vezére, kinek a hazafiságban példaképként kellene előttük állni, a fentiekhez hasonló nyilatkozatokra vetemedik?"[102] Gerald Schlag burgenlandi történész szerint Gangl Mihály pálfordulása a magyarországi kommunista hatalomátvétel miatt történt. Az első világháború idején Gangl még Huber János soproni kanonok keresztényszocialista köréhez tartozott, majd a tanácsköztársaság idején Ausztriához pártolt. Ignaz Seipel pártjához kapcsolódott, ahol a magyarbarát irányzatot képviselte.[103]

Buchinger Károly sopronnyéki plébános felháborodottan adta a püspökség tudtára 1921. december 10-én, hogy Koch Róbert adminisztrátor elmenekült Lakompakról. „Kár volt Kochnak elmenekülnie, Lakompakon ezt rossz néven veszik, hogy a pásztor elhagyta a nyáját."[104] Valóban rossz néven vették, hogy a pap magukra hagyta őket, emiatt olyan híresztelés is lábra kapott a településen, hogy Koch azért tűnt el Lakompakról, mert megszökött a hitelszövetkezet pénzével. Koch Róbertet távollétében egy osztrák pap helyettesítette, aki egy alkalommal azt prédikálta, hogy „az egész nyugatmagyarországi intelligencia hitetlen és vallástalan, mert ha egy csepp hite volna, be kellene látnia, hogy Nyugatmagyarország a vallás értelmében csak Ausztriáé lehet."[105]

3.3. „Pro Ecclesia et Patria!"

Számos olyan pap is akadt, akik gyakorlatilag vértanúságot vállaltak, mikor megvallották a Magyarországhoz való hűségüket. Varga Sándor zurányi adminisztrátort 1921 decemberében tartóztatták le az osztrák hatóságok. Állítólag telefonon közölt adatokat a bevonuló osztrák seregről Magyarországra, emiatt ki is hallgatták. Nem sokkal a kihallgatás után még két feljelentés is érkezett, egyik gabona Magyarországra való eladásával, a másik betöréssel vádolta meg Varga Sándort.[106] Tóth János fertőmeggyesi plébánost 1921. december 3-án a felsőkismartonhegyi irgalmasrendi kolostorba internálták. Nagy Mihály kerületi esperes úgy vélte, Tóth a soproni népszavazásig marad fogságban,[107] és a plébános valóban kiszabadult egy hónap után, ám kitoloncolták, s többé nem térhetett vissza plébániájára.[108]

Kovács Zsigmond vulkapordányi, Horváth Máté cinfalvai, Schmidt Károly kismartoni és Varga István zárányi plébánost 1921 szeptemberében nemcsak fogságba vetették, hanem súlyosan bántalmazták is őket. Fetser Antal püspök arra kérte Sigray Antalt, Nyugat-

[102] GYEL, 260/1921. sz.
[103] SCHLAG, 1971. 99. p.
[104] GYEL, 4511/2/1921. sz.
[105] GYEL, 4449/1921. sz.
[106] GYEL, 4404/1921. sz.
[107] GYEL, 4511/1921. sz.
[108] GYEL, 364/1922. sz.

Magyarország kormánybiztosát, hasson az osztrák hatóságokra, hogy papjai mielőbb szabadlábra kerülhessenek.[109] Kovács Zsigmond és Horváth Máté már 1921. szeptember 15-én kiszabadult, ám Nagy Mihály jelentéséből az derült ki, hogy a plébánosokat súlyosan bántalmazták. „Pro Ecclesia et Patria" – csak ennyit mondott Kovács Zsigmond szabadulása után, s megkötötte, hogy szenvedéseiről személyesen akar a püspöknek beszámolni. Schmidt Károly és Varga István azonban még mindig a bécsi állami fogházban raboskodott. Mielőbbi szabadulásukról a bécsi magyar követség gondoskodott, sőt, már a nuncius is tett lépéseket ügyükben.[110] Fetser Antal szeptember 26-án a Külügyminisztériumhoz fordult Schmidt és Varga ügyében, de jó pénzért felajánlotta segítségét egy Premminger nevű bécsi ügyvéd, ám ajánlatával mégsem éltek, mert a püspök szerint nem volt elég bizalomkeltő.[111] Fetser Antal hiába nyomatékosította az illetékes hatóságoknál, még Piffl bíborosnál is papjai kiszabadítását, magát a püspököt is folyamatosan sürgették a meghurcolt plébánosok hívei, például Zárány községi bírója, hogy a püspök mielőbb tegyen lépéseket – közben e lépések már folyamatban voltak – Varga Istvánért, akinek kiszabadulásáért eddig a község hívő népe próbálkozott tenni, de már tűrhetetlen, hogy ártatlanul tartsák fogva.[112]Az akadályoztatott papokat a szomszéd falvak plébánosai helyettesítették, de ez nem bizonyult előnyös megoldásnak,[113] a zárányi bíró szerint a helyettes selegszántói plébános, Karall Máté utaztatásának komoly költségei voltak,[114] ráadásul Karall és Kovács Zsigmond arról nyújtottak be panaszt a püspökségre, hogy Zárányban egy Csukovics János nevű missziós pap önhatalmúan gyakorolta a plébánia adminisztrátorának szerepét.[115] A bebörtönzött papok 1921. december 2-án térhettek haza,[116] szabadulásukért maga Piffl bíboros is közbenjárt,[117] ám a nehézségek ezzel még nem értek véget számukra. Varga István plébániáját feldúlták, míg Bécsben raboskodott[118]

Fetser Antal püspök ezekben az időkben a tőle telhető legtöbb támogatást igyekezett nyújtani papjainak. Mivel a püspök maga is sváb származású volt, sokkal több megértést tanúsított a németség nyelvi és kulturális igényei iránt, semmi esetre sem volt híve az erőszakos magyarosítási törekvéseknek.[119] Míg Mikes János püspök demonstratív osztrákellenes akciókkal hívta fel magára a figyelmet, és minden tőle telhetőt megtett a szombathelyi egyházmegye nyugat-magyarországi

[109] GYEL, 3490/1921. sz.
[110] GYEL, 3505/1921. sz.
[111] GYEL, 3504/1921. sz.
[112] GYEL, 4141/1921. sz.
[113] GYEL, 3792/1921. sz.
[114] GYEL, 4141/1921. sz.
[115] GYEL, 4481/1921. sz.
[116] GYEL, 4539/1921. sz.
[117] GYEL, 4141/2/1921. sz.
[118] GYEL, 926/1922. sz.
[119] SCHMIDT, 2009. 408. p.

részeinek elvesztése ellen, addig Fetser inkább reaktív, mint aktív viselkedést tanúsított; a Területvédő Liga és a hozzá hasonló revizionista szervezetek követeléseivel szemben meglehetősen kritikusan viselkedett. Ebből azonban nem lehet arra következtetni, hogy a püspök nem a magyar érdekeket szolgálta volna, és nem küzdött volna Nyugat-Magyarország győri egyházmegyei területeiért, Fetser Antal inkább reálpolitikus volt, így igyekezett a lehető legtöbbet javítani a nehéz helyzeten.

Miután Nyugat-Magyarország helyzete végleg rendeződött, a Szentszék 1922. május 18-án a győri és a szombathelyi egyházmegyék Ausztriához csatolt plébániáit a Burgenlandi Apostoli Kormányzóságban egyesítette, közvetlenül Róma alá rendelte, és adminisztrátorának Piffl bécsi érseket nevezte ki.[120] Bécsből azonban nehézkessé vált az ügyintézés Piffl számára, ezért hamarosan Franz Hlawati bécsi kanonokot nevezte ki provikáriusává. A papság jelentős része azonban, mivel vagy magyar származású, vagy neveltetése folytán inkább magyar érzelmű volt,[121] idegenkedett Bécstől. A körülmények lassan elviselhetetlenné váltak az olyan papok számára, akik meg akarták tartani magyar állampolgárságukat, ezért többen elhagyták Burgenlandot. A távozóktól az apostoli adminisztrátor azt követelte, hogy gondoskodjanak utódról, ám ez nem minden esetben történt meg, így paphiány lépett fel Burgenlandban.[122]

A német nyelv használata hiába dominált az új határok előtt is Nyugat-Magyarországon, számos nehézséget okozott. A hivatalokban és az iskolákban a horvát helységek azonnal csak a német nyelvet használták, bár 1937-ig megtartották a magyar iskolai törvényeket. Az anyakönyveket is németül kellett vezetni, de a régebbi latin vagy magyar nyelvű bejegyzésekből másolatot csak német nyelven lehetett kiállítani. Amíg a papok tudtak magyarul, ez nem jelentett nehézséget, de később már igen.[123] Port kavart az is, hogy Burgenlandban átvették a bécsi érsekség naptárát, ami miatt 1922. október 30-án Fetser Antal püspök panaszt emelt, ugyanis a Szentszék tudta nélkül történt.[124] Bonyodalmat okozott a plébániák kegyurának kérdése is, Esterházy Pál azonban időben jelezte Piffl érseknek, hogy kegyúri jogaival továbbra is élni szeretne.[125]

1932-ben elhunyt Piffl bíboros, vele együtt Hlawati provikárius megbízatása is lejárt. Piffl utóda, Theodor Innitzer bécsi érsek a kisboldogasszonyi plébánost, Köhler Józsefet nevezte ki provikáriusnak, vele együtt az Adminisztratúra irodáját is áthelyezte Bécsből Kismartonba.[126] Az 1933-ban megkötött osztrák konkordátum

---

[120] SALACZ, 1975. 132. p.
[121] RITTSTEUER, 1968. 336. p.
[122] RITTSTEUER, 1968. 345. p.
[123] GALAMBOS, 1992. 540. p.
[124] ADW. Burgenlandbestand. 3762/2/1922. sz.
[125] ADW. Burgenlandbestand. 249/1922. sz.
[126] GALAMBOS, 1992. 540. p.; SALACZ, 1975. 133. p.

Kismarton székhellyel praelatura nullius rangra kívánta emelni az Adminisztratúrát. Bécsben és Kismartonban saját papneveldéket létesítettek, Nagymartonban befejezést nyert a katolikus tanítóképző alapítása, s az egyházi kormányzat székhelyévé a tartomány fővárosát, Kismartont tették. Ezzel fokozatosan megindult Burgenland önálló egyházmegyévé alakítása; a kismartoni püspökség felállítására XXIII. János pápa döntése nyomán 1960. augusztus 15-én került sor.[127]

4. Összegzés

A békekötések utáni időben igencsak előtérbe került Nyugat-Magyarországon, hogy a papok is emberek, a maguk esendőségével. A zűrzavar nemcsak a híveket, hanem lelkipásztoraikat is kemény próbára tette. Maga a trianoni békediktátum, az ország kétharmadának elcsatolása feldolgozhatatlan törést jelentett. Nemcsak feledhetetlen sérelem érte Magyarországot tiszta magyar területek idegen birtokba kerülésével, hanem több évszázados struktúrákat bontottak meg a határok a gazdaság és a világi-egyházi közigazgatás terén is. Nyugat-Magyarország hiába volt németek lakta, német jellegű vidék, Magyarországnak mégis nehezére vált megválni a későbbi Burgenlandtól, mert Ausztria, az egykori szövetséges társország, akivel együtt veszítette el Magyarország az első világháborút, vált területkövetelő szomszéddá.

A nyugat-magyarországi németség 1921 előtt inkább Magyarországhoz húzott, hiszen nem sok sérelmet szenvedett nemzetiségi ügyeikben. A gazdálkodó nyugat-magyarországi németek preferenciáját különben sem a nemzetiségi hovatartozás, hanem gazdasági érdekek határozták meg. A többségi nemzetre tehát nem mint „elnyomókra," hanem mint ügyfelekre tekintettek, akik igénybe veszik szolgáltatásaikat, illetve megvásárolják terményeiket. Ehhez járult hozzá a történelmi tradíció, mely a németek és magyarok békés egymás mellett élését hangsúlyozta, valamint a 19. század végétől az oktatásban is a Magyarországhoz való hűségre buzdították a nemzetiségieket. Az, aki e vidékies társadalomban komolyabban foglalkozott politikával és közéleti kérdésekkel, az csupán az értelmiség volt. Látható a nezsideri és sopronkeresztúri események tükrében, hogy a helyi gyógyszerész katalizálta az eseményeket, illetve a papság és a tanítóság. A papság és a tanítóság pedig vagy magyar nemzetiségű volt, vagy magyar szellemben nevelkedett. Az egyház és az iskola – mint egy kisebb nyugat-magyarországi település csekély értelmisége – nagy befolyást gyakorolt a lakosságra. Bár az agitátorok, a Magyarországon történtek és a Prónay-felkelés inkább Ausztria pártjára állította a lakosságot, szívük német nemzetiségük ellenére is magyar maradt. A papság pedig már csak neveltetése folytán is hű maradt Magyarországhoz.

[127] SALACZ, 1975. 133. p.